

DIN SCRIERILE ÎN PROSĂ ÎNCĂ NEADUNATE ALE LUI EMINESCU.

ICOANE VECHI ȘI ICOANE NOUĂ

(«TIMPUL», DECEMBRE 1877)

REPUBLICATE CU PRILEJUL COMEMORĂRII A 20 DE ANI
DE LA MOARTEA SCRITORULUI

DE K.

VĂLENII-DE-MUNTE
TIPOGRAFIA «NEAMUL ROMĂNESCU»
1909.

PREFATĂ

În fruntea acestei retipăriri se cuvine a se pune câteva observații.

Într-o limbă minunată, cu o logică în aparență nezguduibilă, cu toate mijloacele poetice ale icoanei, fantasiei, ironiei, Eminescu, redactor la «Timpul» conservatorilor, expune și în aceste articole teoria că vremea veche era întreagă bună și vremea nouă e toată rea, și aceasta din pricina innoitorilor liberali, fără știință, talent, practică și sinceritate.

Celitorul trebuie înștiințat. Vechiul regim politic avea groaznice vicii de orientalism. Dar el cuprindea în sine o tradiție serioasă și fecundă, așezămintе care izvoriseră din adîncul științei noastre naționale, datini care corespundeau înșușirilor noastre osebitoare, o viață morală care era a tuturor fiindcă venia de la toți, o solidaritate care stringea neconștient laolaltă o lume națională.

Le-am pierdut pe toate acestea, și e o pierdere uriașă.

Sinceri mulți din ei, nepregătiți, mediocri cei mai mulți, liberalii au vrut să clădească pe ruinele acestei clădiri modeste un nou palat în stil apusean, a cărui desăvîrșire era mîndria lor. Îl avem : vara, ne arde, iarna, ne zgribulim de frig, umezeala năpădește pă-

reții și oasele noastre, fumul ne înneacă, praful ne înăbușă, mirosurile grele ne dezgustă, zgomotul înconjurător ne amețește. Dorim de vechea pace, răcoare, trăinicie, de vechile mirezme ale odăilor sândătoase.

Nu le vom avea la loc niciodată. Vremea le-a luat, pe dreptate sau fără. În clădirea nouă trebuie începută însă o întreagă operă gospodărească de adaptare, pe care ambițioșii întemeietori au desprețuit-o. A căzut casa bună a părinților noștri; datoria noastră e să potrivim casa bună a copiilor noștri.

Trecutul sănătos și plin de cumință ni va fi sfătuitor și îndreptător la tot pasul. Cu el ne vom înțelege iarăși, dar înțelegerea aceasta nu ne va duce la ură oarbă și stearpă, ci la iubire înțelegătoare, iertătoare și muncitoare.

În critică ne vom putea sprijini pe genialul înaintaș; o vom corecta însă și restringe. Închinându-ne genialei umbre, vom trece totuși pe lângă durerea ei pentru a căuta munca noastră.

N. IORGA.

Icoane vechi și icoane nouă.

I. Actualitatea ¹.

Sociologia nu este până acum o știință, dar ea se întemeiază pe un axiom, care e comun tuturor cunoștințelor omenești, că adevărul întâmplărilor concrete din viața unui popor sînt supuse unor legi fixe, care lucrează în mod hotărît și inevitabil. Scriitorii cari în privirea ideilor lor politice sînt foarte înaintați, au renunțat totuși de a mai crede că Statul și societatea sînt lucruri convenționale, răsărite din libera invoială reciprocă dintre cetățeni; nimeni, afară de potaia de gazetari ignoranți, nu mai pot susține că libertatea votului, întrunirile și parlamentele sînt temelia unui Stat. De sînt acestea sau de nu sînt, Statul trebuie să existe și e supus unor legi ale naturii, fixe, îndărătnice, neabătute în cruda lor consecință. Desebirea este că în viața constituțională lupta pentru existență a grupurilor societății care știu puțină carte, găsește răsunet; pe cînd în Statul absolutist acea luptă e regulată prin o putere mult mai înaltă, a monarhului adevărat, al cărui interes este ca toate clasele să steie bine și ca lupta dintre ele să nu fie nimicitoare pentru vre una.

Nimic nu arată mai mult că spiritul public nu e

¹ «Timpul» din 11 Decembrie 1877.

copt, decît discuții asupra teoriilor constituționale. Această copilărie a spiritului nostru public se arată de la începutul dezvoltării noastre moderne, din zilele în care cei d'întăiu tineri rău sau de loc preparați s'au întors din Paris, unde, uimiți de efectele strălucite a unei vieți istorice de o mie și mai bine de ani, și uitînd că pădurea cea urieșească de averi, știință și industrie are un trecut foarte lung în urmă-i, — au socotit a introduce aceiași stare la noi, introducînd formulele scrise ale vieții publice de acolo. E o zicală veche că, de ai sta să numeri foile din plăcintă, nu mai ajungi s'o mănînci. Drept că e așa, dar, cu toate aceste, acele foi există. Și, dacă n'ar exista, n'ar fi plăcintă. Asămănarea e cam vulgară, dar are meritul d'a fi potrivită. Condițiile plăcintei noastre constituționale și a libertăților publice, de care radicalii se bucură atît, sînt economice; temelia liberalismului adevărat este o clasă de mijloc, care produce ceva, care, puînd mîna pe o bucată de piatră, îi dă o valoare înzecită și însutită de cum o avea, care face din marmură statuă, din in pînzătură fină, din fier mașine, din lînă postavuri. Este clasa noastră de mijloc în aceste condiții? Poate ea vorbi de interesele ei?

Clasa noastră de mijloc consistă din dascăli și din ceva mai rău, — din адвоаți.

D. X. bunăoară e plătit de Stat ca să învețe pe studenții de la Universitate limba romînă din punct de vedere filologic și Istoria Romînilor, două obiecte pe care nu le cunoaște de loc.

Să ne înțelegem. Nu avem pretențiunea ca profesorii noștri să fie geni. Departe griva de iepure. Dar, în împrejurări normale, acest domn, ajuns din întîmplare profesor, s'ar fi pus pe învățat carte și, fiindcă nu este cu totul lui tot mîrgenit, încît să aibă nevoie de a fi instalat într'un spital de nevolnici, ar fi ajuns să poată

împărtăși studenților ceia ce au aflat alții, de ex. învățații streini, despre limba romînă, li-ar fi arătat calea bună și bătută de oameni mai cuminți, încît s'ar fi împlinit teoria unui pedagog frances, că un școlar poate învăța de la profesorul său mai mult decît știe acesta însuși. Atunci nu l-am fi auzit susținînd pe d. X. autenticitatea cronicăi lui Hurul, autenticitatea unei scrieri, care, pentru filologii elementari chiar, e o galimație deplină și un falsificat greoiu, pe care-l cunoștii ca atare la cea d'întăiu vedere.

Dar, împrejurările nefiînd normale, d. X. nu învață nimic, ci face politică. Drepturile imprescriptibile, libertatea alegerilor, responsabilitatea ministerială, suveranitatea poporului sînt cuvinte care se învață pe de rost într'un șfert de ceas și care-l ridică pe om la noi în țară, făcînd de prisos orice muncă intelectuală. Căci natura comună nu muncește decît de silă. Silit de împrejurări normale, d. X. ar fi devenit un profesor mediocru; nesilit de nimenea, se simte în sat fără cîni și umblă cu minile în șolduri, lasă școala pustie și vine la București ca să-și facă mendrele și să-și deie o importanță, pe care natura n'a voit să i-o deie¹.

Tot astfel e d. Y. și bună parte din cumularzii Universităților. Am luat profesori de Universitate, pentru că un institut înalt de cultură poate ilustra mai clar starea noastră de decadentă. Și cine plătește oare pe acești domni din clasa de mijloc, a' căror minți și inteligență nu produc valori de un ban roșu măcar? În linia din urmă munca țeranului, care ca dorobanț moare pe cîmpul de război, ca muncitor se spetește plătiînd dări, pentru a ținea pe umerii lui o clasă de trîntori netrebniți.

¹ A. Visanti.

Ce să mai zicem de advocați?

Întorși din străinătate, ei nu și-au dat silința să învețe legile și datinile pământului, să codifice obiceiurile nației românești, ci au introdus pur și simplu codicele pe care le învățaseră la Paris, ca și când poporul românesc a fost în trecut un popor de vite, fără legi, fără obiceiuri, fără nimic, și trebuia să i se aducă toate celea de-a gata din cea mai renumită fabrică. Dar, în genere, advocații sînt inteligențele cele mai stricate din lume. Căci, într'adevăr, ce credințe poate avea un om, care azi susține, mine combate unul și același lucru, un om a cărui meserie este să dovedească că negru-i alb și albu-i negru? Oricît de bună morișcă intelectuală ar avea, ea se strică cu vremea și devine incapabilă de a afla adevărul. De aceia cele mai multe din discuțiile adunărilor au caracterul de circiocuri și apucături advocățești, de căutare de noduri în papură, de vorbe înșirate și fire încurcate.

Acestea sînt elementele, cărora legile noastre franțuzești li dau în stăpînire țara. Plebea de sus face politică, poporul de jos sărăcește și se stinge din zi în zi de mulțimea greutăților ce are de purtat pe umerii lui, de greul acestui aparat reprezentativ și administrativ, care nu se potrivește de loc cu trebuințele lui simple, și care formează numai mijloc de pretexte pentru înființare de posturi și paraposturi, de primari, notari și paranotari, toți aceștia plătiți cu bani peșin din munca lui, pe care trebuie să și-o vinză pe zece de ani înaintea, pentru a susține ne-
trebnicia Statului român.

Ce caută aceste elemente nesănătoase în viața publică a Statului? Ce caută acești oameni, cari pe calea Statului voiesc să cîștige avere și onoruri, pe cînd Statul nu este nicăiri altceva decît organizarea cea mai simplă posibilă a nevoilor omenești? Ce sînt aceste

păpuși, care doresc a trăi fără muncă, fără știință, fără avere moștenită, cumuind cîte trei, patru însărcinări publice, dintre care n'ar putea să împlinescă nici pe una în deplină conștiință? Ce caută d. X. profesor de Universitate, care nu știe a scrie un șir de limbă românească, care n'are atîtea cunoștințe pozitive, pe cîte are un învățător de clase primare din țerile vecine, și care cu toate acestea pretinde a fi mare politic și om de Stat?

Ce caută? Vom spune noi ce caută.

Legile noastre sînt străine; ele sînt făcute pentru un stadiu de evoluție socială, care în Franța a fost, la noi n'a fost încă. Am făcut strane în biserica naționalității noastre, neavînd destui notabili pentru ele, am durat scaune care trebuiau umplute. Nefiind oameni vrednici, cari să constituie clasa de mijloc, le-au umplut caraghioși și haimanalele, oamenii a' căror muncă și inteligență nu plătește un ban roșu, stirpăturile, plebea intelectuală și morală, Arionii de tot soiul, oamenii cari riscă tot pentru că n'au ce pierde: tot ce-l mai de rînd și mai înjosit în orașele poporului românesc, căci, din nefericire, poporul nostru stă pe muchea ce desparte trei civilizații deosebite: cea slavă, cea occidentală și cea asiatică, și toate lepădăturile Orientului și Occidentului, grecești, iudevești, bulgărești, se grămădesc în orașele noastre, iar copiii acestor lepădături sînt liberalii noștri. Și, cînd lovești în ei, zic că lovești în tot ce-l românesc și că ești rău Român.

Într'adevăr d. Serurie, care a scris un volum de poezii «grecești», d. Andrunopulos, care batjocurește armata noastră puind-o să joace la circ, d-nii C. A. Rosetti, Carada, Candiano, tot nume vechi de care foiește textul cronicelor României, sînt singurii Romîni adevărați; iar noi țerani, mici și mari, căci, la urma

urmelor, tot țeranî sîntem, noi, băstinașii din țerile acestea, sîntem străini, cari vindem țara cui ni dă mai mult pe ea.

Liberalii sînt smîntina și temeiul României, noi sîntem niște rămășițe din vechile populațiuni autohtone, care nu merită să fie băgate în seamă. De! iertați-ne, boieri, Arionești și Cărădești, că ni s'a părut și nouă, biet, că trăim în țara noastră și avem de zis o vorbă. Iertați-ne pentru că nu băgasem de seamă că sîntem în Bulgaria, iertați-ne apoi că n'am voit să ne batem pentru bieții Greci și Bulgari.

Nu vedeți că ne-am supus stăpînilor? Nu vedeți că ni-am trimis copii la junghere, pentru ca d. Anghelescu să poată culege lauri pe pielea lor? Ba au ajuns ca până și cioro-horò, rumînaș de laie, alb ca pana corbului, să scoată gazetă, în care să ne batjocurească în toate zilele¹. Nu vă e destul, milostivi stăpîni?

Dar acum, de ne veți fi iertat sau nu, să stăm la vorbă gospodărească și să vă întrebăm, ce poftiți d-voastră? Și, ca să știm că aveți dreptul de a pretinde, să întrebăm ce produceți? Arătați-ne în adunările d-voastră pe represintanții capitalurilor și fabricilor mari, pe represintanții clasei de mijloc, care să se deosebească de fabrica de mofturi a «Telegrafului», și a «Romînului», și de fabrica d-voastră de palavre din Dealul Mitropoliei? Căci nu credem să puteți cere ca noi să confundăm mătăsăriile de Lyon cu blăgomaniile d-lui N. Ionescu, nici postavurile de Manchester cu istețiile d-lui Popovici-Ureche.

Ciudată țară într'adevăr! Pe cei mai mulți din acești domni Statul i-a crescut, adică i-a hrănit prin internate, ca după aceea să-și cîștige, printr'un meșteșug cîstit, pînea de toate zilele.

¹ Fundescu.

Dar Statul a ajuns la un rezultat cu totul contrar. După ce acești domni și-au mîntuit așa-numitele studii, vin iar la Stat și cer să-î căpătuiască, adică să-î hrănească până la sfîrșitul vieții. Dar nu-î numai atîta.

Dumnealor vor să facă pe boieri¹. 3, 4, 500 de franci pe lună nu-î liniștesc și nu-î fac să se puie pe muncă pentru a deveni folositori nației, de pe spinarea căreia trăiesc. Sînt născuți pentru lucruri mai înalte, pentru deputății, ministere, ambasade, catedre de Universitate, scaune în Academie, tot lucruri mari la care cinstiții lor părinți, cari vindeau brăgă sau rahat cu apă rece, sau umblau cu patrafirul și sîștocul din casă în casă, nici nu visaseră — și nici n'aveau dreptul să viseze, căci nu dedese naștere unor feți-frumoși cu stele în frunte, ci unor băieți groși la ceafă și tîrzi la minte, de rînd, adesea foarte de rînd.

Căci din două una. Sau acești oameni sînt toți geniali și prin «calitatea» muncii lor intelectuale merită locul pe care-l ocupă, sau, neproducînd nicio valoare, nerepresintînd niciun interes general decît pe al stomahului lor propriu, trebuie reîmpinși în întunerecul ce li se cuvine.

Țeranî? Nu sînt. Proprietari nu, învățați nici cît negrul supt unghie, fabricanți — numai de palavre, meseriași nu, breaslă cîstită n'au, ce sînt dar? Usurpatori, demagogi, capete deșerte, leneși, cari trăiesc din sudoarea poporului fără a o compensa prin nimic, ciocot boieroși și fuduli, mult mai înfumurați decît coborîtorii din neamurile cele mai vechi ale țerii.

De acolo pizma cumplită, pe care o nutresc aceste nulități pentru orice scînteie de merit adevărat, și goana înviersunată asupra elementelor intelectuale sănătoase ale țerii, pentru că, în momentul în care s'ar desmeteci din beția lor de cuvinte, s'ar mîntui cu domnia demagogilor.

Într'adevăr cum li s'ar deschide oamenilor ochii cînd unul li-ar zice : «Ia stați oameni buni ! Voi plătiți profesori, cari nici vă învață copiii, nici carte știu ; plătiți judecători nedrepti și administratori cari vă fură, căci niciunuiu dintr'înșii nu-l ajunge leafa. Și aceștia vă amălesc cu vorbe și vă îmbată cu apă rece. Apoi ei toți poruncesc, și nimeni n'ascultă. Nefiind stăpîni cari să-i ție în frîu, ei își fac mendrele și vă sărăcesc, creîndu-și locuri și locușoare, deputății, primării, comisi și multe altele, pe care voi le plătiți pe rîșin, pe cînd ei nu vă dau nimic, absolut nimic în schimb, ci, din contră, vă mai și desbracă, după ce voi vi-ați întolit. N'ar fi mai bine ca să stăpînească cei ce n'au nevoie de averile voastre, avînd pe ale lor proprii ? Sau cel puțin oameni cari, prin mintea lor așezată, vă plătesc ce voi cheltuiți cu dinșii ?»

«De aceea alungați turma acestor netrebnici, cari nu muncesc nimic și n'au nimic și vor să trăiască ca oamenii cei mai bogați, nu știu nimic și vrea să vă învețe copiii, și n'au destulă minte pentru a se economisi pe sine și voiesc să vă economisească pe voi toți.»

II. Paralele economice¹.

Trebuie să admitem că între anii 1830 și 40 vor fi existat abuzuri și neajunsuri îndestule în țerile noastre, pentru că neajunsurile se țin de natura lumii acesteia, încît oricînd ne putem ruga, ca bătrînii, ca să nu dea Dumnezeu atîta necaz cît poate duce. În epoca aceea în care s'a născut Regulamentul, și-au ivit capul și cele d'întăiu idei liberale și, ca totdeauna, relele de atunci au fost atribuite claselor stăpînitore. Dacă mergea lumea rău, boierii erau de vină. Căci lipsiau garan-

¹ «Timpul» din 13 Decembre 1877.

țiile, lipsia suveranitatea poporului, lipsia controlul, abuzurile erau la culme, toți furau, și liberalii ziceau : Dați-ni nouă țara pe mînă, și veți vedea ce-om face dintr'însa : cerul pe pămînt, nu alt-ceva ! Ca și acum, ei făgăduiau marea cu sarea, ca și acum cauza tuturor relelor era că clasele privilegiate domniau, că dispuneau fără control de averiile țerii, că jupuiau lumea și-și făceau de cap.

Bun. S'au dus privilegiile. Astăzi națiunea controlează tot ce se face ; nu mai există abuzuri, nici hoții ; sîntem stăpîniți de legi absolut drepte, care ni garantează toate libertățile ce sînt cu putință.

Să facem deci izvodul averilor noastre.

Avem în avere : Camere, Consiliul comunal și județene, primarii, notarii, avocații, profesori de Universitate, Academii, etc., etc., toate plătite cu bani în numărătoare.

Avem la datorii : o jumătate de miliard de franci datorie publică, o scădere regulată, atît a muncitorilor agricoli, cît și a breslașilor, o despoiere mai neîndurată a țeranului, ba sărăcirea claselor de sus, produsă prin sărăcirea generală, iar negoți și meserii în mîni străine.

Am admis legiuri străine ? Ei bine nu le-am admis pentru Român, cu trebuințele cărui nu se potriviau, ci pentru elemente economice cu care se potriviau, și care știu a se folosi de dinsele. Am creat o atmosferă publică pentru plante exotice, de care planta autohtonă moare.

Căci azi avem cele mai înaintate instituții liberale. Control, suveranitatea poporului, codice franțuzesti, Consiliul județene și comunale. Stăm mai bine pentru aceasta ? Nu, de zece ori mai rău, căci instituțiile nouă nu se potriviau cu starea noastră de cultură, cu suma puterilor muncitoare de care dispunem,

cu calitatea muncii noastre, încît trebuie să le sleim pe acestea, pentru a întreține aparatul costisitor și netrebnic al Statului modern.

Sîntem țeranî, curată socoteală, și țărănește ar fi trebuit să gospodărim. Țeranul, oricît său la rărunchi ar avea, banî n'are, și Statul modern are nevoie de banî. Un pas pe care-l face deputatul în Cameră, o prostie pe care o zice, costă pe țară banî, și banul e muncă. Un șir, scris de un ajutor de ajutor de primar la sat, costă banî, și banul e muncă. O prelegere rea, ținută la Universitate, costă banî, și banul e muncă. În sfîrșit banul este pretutindenea represintantul și tîlmăcirea citeată a muncii, într'însul e sudoare și putere musculară, și, precum arătătorul pe ceasornic spune la numărul cutare cite ceasuri au trecut, asemenea suma din buzunarul mieu arată cît s'a muncit pentru mine în societatea omenească.

Dar va zice cineva: Ei și? Cu munca Romînilor nu pot face Stat constituțional cu libertate, egalitate, fraternitate și suveranitate? Franțujii sînt farmazoni, de au putut-o face, — și noi să nu putem? Nu sîntem noi oameni, și nu putem să ne luăm după dînsii? Adecă ei să fie mai cu cap decît noi?

Adevărat. Franțuzul nu-i mai cu cap decît noi..., dar mai este un cusur la mijloc, care ne împiedecă său ar fi trebuit să ne împiedece.

Franțuzul iea o bucată de metal în preț de 50 de parale, și-ți face din ea un ceasornic, pe care ți-l vinde cu doi napoleoni; d-ta îi vinzi ocaua de lînă cu un franc, și el ți-o trimite înapoi supt formă de postav și-ți iea pe aceeași oca 20 de franci; Franțuzul iea paie de orez, care nu-l țin nimica, și-ți împletește din ele o pălărie, pe care nevasta d-tale dă trei sau patru napoleoni.

Nu-i mai cu cap, pentru că mintea nu se mînfîcă

cu lingura, ci o moștenește omul de la tată și de la mamă, încît un mocan poate fi tot atît de isteț și deschis la cap ca și un ceasornicar din Paris; numai vorba e că mocanul n'a deprins meșteșugul, și de aceea cîștigă într'un an cît cîștigă meșterul din străinătate într'o zi.

De aceea însă meșterul din Paris are de unde plăti Camere, Universități, teatre, biblioteci, ba chiar brînză de iepure, de-ar avea poftă de dînsa, poate s'o aibă. Dar noi, popor de țeranî, nu le putem toate acestea decît cu încetul, și, unde Franțuzul e cu dare de mină, noi trebuie să legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceia ce un popor agricol nu are niciodată, sînt banii.

Căci ce se întîmplă într'adevăr?

Am vindut ocaua de lînă cu un franc, pe care-l ai în mînă și-l poți da iar, dar ea, cînd ți-a venit înapoi, te ține nu unul, ci douăzeci de lei. Cu ce împlinești cusurul de la unul până la douăzeci, de unde mai ieși încă nouăsprezece?

Neapărat, că din alte produse, și nu din lînă, decît din grîu. Dar grîul se produce cu osteneală multă și spor puțin. Spre a produce un fir de grîu, îi trebuie o vară întreagă, și-atunci încă atîrnă de la ploaie și de la vînt, de se va face său nu, pe cînd meșterul străin a lucrat ocaua de lînă și i-a dat o valoare înzecită în citeva ceasuri. De acolo vine că țeranul trebuie să muncească o vară pentru a plăti un obiect de lux, comandat din străinătate.

Calitatea muncii industriale e alta. Un zugrav face o icoană bună, o vinde și trăiește cu indetulare zece ani de pe dînsa; un tăietor de lemne muncește zi cu zi, și abia-și ține zilele de azi pe mine. Și apoi ce deosebire între muncă și muncă! Unul muncește ușor și cu plăcere sufletească și cîștigă mult, celalalt muncește din greu și cîștigă puțin. Este vre-o asămănare

între unul și cellalt? Poate tăietorul de lemne, a cărui muncă prin calitatea ei prețuiește așa de puțin, să se măsoare vre-odată cu zugravul?

Dar așa-i și nația. O nație care produce grâu, poate trăi foarte bine, nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-și îngăduie luxul națiilor industriale înaintate.

Neapărat că nu trebuie să rămânem popor agricol, ci trebuie să devenim și noi nație industrială, măcar pentru trebuințele noastre; dar vezi că trebuie omul să învețe mai întâiu carte și apoi să calce a popă, trebuie mai întâiu să fi nație industrială și după aceea abia să ai legile și instituțiile națiilor industriale.

Să zicem, bună oară, că cineva are un palat cât al lui Vodă, și venituri numai de pe un petec de cinzeci de pogoane, — va putea el să ducă traiul de Domn, să ție slugi multe de pe petecul lui de moșie?

Și ce-l într'adevăr o nație agricolă pe lângă una industrială? Cît un răzăș, oricît de vrednic fie, pe lângă un boier cu 100.000 de pogoane într'un hotar.

Poate să fie răzășul cît de istet, cît de bun de gură și cît de harnic, să ducă traiul boierului, tot nu-l țin curelele, pentru că de unde nu-l nici Dumnezeu nu poate lua. Acum poate înțelege oricare om cu minte, ce fel am putut introduce la noi instituțiile străinătății.

Păpușării, care ca păpușării chiar sint cumplit de scumpe pentru noi, căci de-a putere-a fi tot n'am putut face nimic.

Acuma, după ce am văzut că suveranitatea, libertatea, egalitatea și fraternitatea ne țin o jumătate de miliard datorie și optzeci de milioane de franci pe an¹, să vedem cît ne ținea pe noi, popor sărac, ocîrmuirea jăfuitoare a boierilor.

¹ Ce ar zice Eminescu dac'ar trăi azi și ar vedea că datoria Statului a ajuns de un miliard și jumătate lei și că bugetul anual a ajuns a fi 435 de milioane? (K.)

Douăzeci și vre-o două de milioane pentru amindouă țerile cu două Scaune domnești. Dar acești bani poate erau cheltuiți în zădar. Populația săracă și rău administrată poate că se stîngea mai rău decît astăzi și, la o vreme de foamete, doamne păzește, muriau oamenii pe uliți?

La să vedem. Deschidem «Curierul românesc» de la 1840, nr. de la 5 August, și cetim următoarele:

«În anul 1837, 38 și 39 s'au născut 139.263, au murit 90.207» — va să zică în trei ani au fost 48.993 de oameni spor în populație, sau, cifră rătundă, 50.000 numai în Muntenia; să punem pentru Moldova 40.000, căci populația se înmulțea acolo în același mod regulat ca și dincoace.

Dar populația se înmulțește în pătrat, nu în progresiune aritmetică. Dacă ținea tot Guvernul jăfuitor al boierilor, astăzi aveam 8.000.000 de locuitori, pe cînd n'aveam nici patru bune —, din contra populația românească a țerii noastre e azi mai mică decît la 1840.

Dar ce mai cetim încă în «Curierul românesc»?

«În magasiile de rezervă se află depuse în vremea de trei ani din urmă 4.441.106 chile de porumb și 299.700 de chile de mei.»

Ce avem astăzi în magasiile noastre de rezervă? Tot pe atîtea chile de palavre liberale.

Dar ce mai cetim încă?

«Capitalul «cutiilor satelor» din Principate s'a văzut în catagrafia din urmă la 2.357.483 de lei.»

Cît lei avem noi în cutiile satelor? Datori, cîtă frunză și iarbă, căci astăzi și comunele rurale sint datoare cu cîte 10—20.000 de franci, precum Statul e dator cu cinci sute de milioane.

Dar boierii prădau și erau răi, zic liberalii. Haide să li facem pe plac și să zicem și noi că erau para

focului și varga lui Dumnezeu; zicînd-o, pe noi nu ne ține parale, iar liberalilor li facem o plăcere.

Nu rămîne însă mai puțin sigur că populația se înmulțea, că ea, întîmplîndu-se anî răi, nu era expusă să moară de foame, că erau nunți și cumetrii multe și prohoade puține, încît și popa era mai cîștigat, pentru că la nunți și cumetrii mai mult chef se face decît la prohoade, și toate erau cu spor, până și cărările, pentru că părintele, cînd se întorcea de la vre-un botez, în loc de-a umbla pe una, umbla pe cinci.

Dar poate avem azi mai multe garanții de dreptate? Ia să vedem.

Stan găsește azi o pungă înaintea de a fi pierdut-o Bran. Care-i urmarea judecătorească?

Se descopere lucrul, și Stan mîncă mai întîiu bătaie de la primar și de la subprefect, apoi e închis preventiv, pierde zece zile de lucru, cite un franc, fac zece franci. Judecătorul de instrucție își pierde ziua cu dînsul, în loc de a se ocupa cu un delict mai complicat; decî punem leafa lui zece franci, fac 20. Judecata tribunalului corecțional ține 10, fac 30. Stan e închis pe două luni de vară, cite un franc ziua, fac 60; la un loc, 90. Stan se întoarce acasă, și-și găsește ogorul pîrloagă și via pîragină, pierzînd munca unei veri; fac, zicem, 100, la un loc, 190. Stan găsește dările neplătite și-și angajează munca pe un an, ca să le plătească, ș. a. m. d. Cu un cuvînt: Stan e ruinat pe cîtiva ani pentru că a găsit o pungă înaintea de a o fi pierdut Bran, bez bătaia primarului și subprefectului pe de-asupra.

Cum era înaintea?

Bran pîră pe Stan la boier și-și primia punga îndărăt, iar Stan căpăta în schimbul pungii cinci bete sănătoase, pe care le ținea minte, și apoi se ducea

să-și vadă de trebi. Scurt, drept și—gratis. Azi mîncă două-trei bătaii și-și pierde și tot rostul.

Dar apoi în de obște legi franțuzești ni-au trebuit nouă? Pentru împrejurarea ce pătîmeste un loc despre megieși, pentru pescuirea unui iaz, pentru neîngăduirea la posesie, pentru a li se alege părțile, pentru un vad de moară ș. a. trebuiau legi franțuzești, în care să se vorbească despre «lapini»? Trebuiau miile de avocați, miile de primari și ajutoari de primari, notari, consilii și para-consilii!

Asta e curată socoteală de mofluz.

Și ce avem în schimb? Poate o cultură mai mare?

De loc. Dacă cultura se judecă după scriitori, atunci vom trebui să constatăm, cu părere de rău, că Eliad și Asachi știa de zece ori mai multă carte decît dd. C. A. Rosetti, Costinescu, Carada și Fundescu, că Anton Pann era un scriitor cu mai mult talent și mai de spirit decît o sută dintre ofticoșii cari fac astăzi «esprit» prin gazete, că singura comedie «Buna educație» a lui C. Bălăcescu e mai originală decît toate scrierile d-lui V. A. Ureche, la un loc; apoi să nu uităm că de generația aceia a urgisiților boieri se ține pleiada scriitorilor noștri celor mai buni: Alecsandri, C. Negruzzi, Bolintineanu, Donici, Bălcescu, ș. a., că oamenii știa o limbă frumoasă, vrednică și înțeleasă de opincă ca și de Vodă.

Apoi exista autoritate și ascultare. De zicea Vodă un cuvînt, era bun zis; iar azi...?

Azi poruncește cinelui, cînele pisicii, pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă își atîrnă porunca.

Azi găsești prin sate ordine ministeriale, cărora nu li se dă nicio urmă, deși d. Primar a scris pe dînsule: «se va urmî în conformitate cu ordinele d-lui Ministru». Azi se împlinesc ordinele numai cînd d.

prefect sau subprefect voiesc să se răzbune asupra unuia conservator.

Statul e azi mașina, prin mijlocul căruia cei lași se răzbună asupra protivnicilor politici.

Iată la ce hal am ajuns cu suveranitatea poporului, libertatea, egalitatea și fraternitatea.

Apoi bune sînt? — Bune, numai aia un cusur. Nu se potrivesc.

III. Bătrînii și tinerii¹.

Cu greu pricepe o minte de rînd că nu este în lumea aceasta nicio stare de lucruri și niciun adevăr social veșnic. Precum viața consistă din mișcare, așa și adevărul social, oglinda realității, este de apururea în mișcare. Ceia ce azi e adevărat, mine e îndoielnic, și pe roata acestei lumi nu suie și coboară numai sortile omenescii, ci și ideile. În această curgere obștească a împrejurărilor și a oamenilor stă locul numai asta, — adevărat lucru, nu cea ce e'n folosul oamenilor, ci cea ce este spre petrecerea lor.

Cetim azi cu plăcere versurile bătrînului Homer, cu care petreceau odată neamurile de ciobani din Grecia, și imnele din Rig-Veda, pe care păstorii Indiei le îndreptau luminii și puterilor naturii, pentru a le lăuda și a cere de la dinsele iarbă și turme de vite. Tot așa privim cu plăcere plămuirile celui mai mare poet pe care l-a purtat pămîntul nostru, plămuirile lui Shakespeare, și ne bucurăm de frumusețe lor atîta, ba poate mai mult încă decît contemporanii lui, și tot astfel privim statuile lui Phidias și ale lui Praxiteles, icoanele lui Rafael, și ascultăm muzica lui Palestrina. Tot astfel ne bucură portretul pe care-l face Grigore Ureche Vornicul lui Ștefan Voevod cel Mare,

¹ «Timpul» din 14 Decembre 1877.

încît simțim și azi plăcere cîtînd ce vrednic și cu virtute Român a fost Măria Sa.

Dar nu tot astfel sînt gîndirile care ating folosul oamenilor, bunul lor trai și petrecerea lor unul lingă altul fără a se prigoni și fără a-și amări viața ei în de ei.

Introducînd legile cele mai perfecte și mai frumoase într-o țară, cu care nu se potrivesc, duci societatea de ripă, oricît de curat ți-ar fi cugetul și de bună inimă. Și de ce aceasta? Pentru că — întorcîndu-ne la cărarea noastră bătută —, orice nu-i icoană, ci vii, e organic, și trebuie să te porți cu el ca și cu orice organism. Iar orice e organic se naște, crește, se poate îmbolnăvi, se însănătoșează, moare chiar. Și, precum sînt deosebite soiuri de constituții, tot așa lecuirea se face într'altfel, și, pe cînd Stan se însănătoșează de o buruiănă, Bran se îmbolnăvește de dînsa și mai rău.

Cum numim însă pe aceia cari zic c'au descoperit o singură doftorie pentru toate boalele din lume, un leac fără greș, care, de ești nebun, te face cumințe, de-ai asurzit, te face s'auzi, în sfîrșit, orice-ai avea, pecingene, chelie, ciupitură de vărsat, degerătură, perdea la ochi, durere de măsele, tot c'o alifie te unge și tot c'un praf te îndoapă?

Pe un asemenea doftor l-am numi: șarlatan.

Ce să zicem acum de doftorii poporului românesc, cari la toate neajunsurile noastre tot c'un praf ne îndoapă, care cine știe de ce o fi bun?

Da-i șoseaua rea, încît se frînge caru 'n drum? Libertate, egalitate și fraternitate, și toate vor merge bine. Dar se înmulțesc datoriile publice? Libertate, egalitate și fraternitate da oamenilor, și s'or plăti. Da-i școala rea, da' nu știu profesorii carte, da' țeranul să-răcește, dar breslele dau înapoi, dar nu se face griu,

da-i boală de vite?... Libertate, egalitate și fraternitate, și toate-or merge bine ca prin minune."

Am arătat, într'un rînd, că aceste prafuri și alifii ale liberalilor le-am luat de ni-i acru sufletul de ele și tot rău.

Or fi bune ele buruienele acestea pentru ceva, dar se vede că nu pentru ceia ce ni lipsește tocmai nouă.

Să vedem acum cum a ajuns liberalii la rețetelor, bună pentru toate boalele și pentru niciuna. În veacul trecut a fost în țara franțuzească tărăboiul mare, pentru că Statul încăpuse prin risipa Curții Crăiești într'atîtea datorii, încît se introdusesse monopol până și pentru vinzarea grîului. Ajunsese cuțitul la os prin mulțimea dărilor și prin tot soiul de greutăți pe capul oamenilor, încît nu mai era chip decît să dai cu parul, și, sau să scapi, sau să mori, decît să duci așa viață.

La noi, Vodă-Stirbei pleacă din Domnie lăsînd 16 milioane în Vistieria țerii și trei milioane în cutiile satelor. Nu se potrivește!

În Franța toate dările erau date în antreprisă, și antreprenorii storceau toate clasele societății, pentru a hrăni Curtea cu trîntorii ei. La noi, dările se strîngeau mare parte de-a dreptul, iar Vodă era boier cu stare, care trăia de pe moșiile lui, și nici nu făcea vre-un lux de-acătărea. Iar nu se potrivește!

În Franța locurile de judecătorești și din armată se cumpărau cu bani, și dreptatea asemenea, la noi fiecare, după cită carte învățase și minte avea, putea să ajungă alături cu coborîtorii din neamurile cele mai vechi ale țerii. Iar nu se potrivește!

În Franța nemulțămirea economică era la culme, căci fiecăruia îi trebuia mai mult decît avea. Luxul și modele istoviau averile cele mai mari. La noi, boierul moștenia o blană de samur de la străbunul său, un șal turcesc de la bunul său, un antereu de

citareă de la tată-său, avînd de gînd să le lase și nepotu-său, ca să se fudulească și el cu dinsele. Și fiecare avea strinsură pentru iarnă, și parale albe pentru zile negre; c'un cuvînt fiecare avea mai mult decît îi trebuia, căci, pe atunci, toată țara era «conservatoare». Iar nu se potrivește!

Oare ce făcuseră moșnegii, ca să merite urgia liberalilor? Ce să facă? Ia pe cît îi ajunsesse și pe cît capul! Biserici, mănăstiri, școli, spitale, fintini, poduri, să li se pomenească și lor numele, cînd va crește iarba de-asupra lor. Și încă una, pe care mai că era s'o uităm. Mulți din ei auzisese punga din buzunar și auzisese pe băieții ce li s'au părut mai isteți, «în-lăuntru», ca să învețe carte, să se precopsească spre fericirea neamului. Și-auzisese că șerpi n'au sîm cu alte cuvinte.

Căci acest tineret s'a fost dus într'o țară bolnavă în privirea vieții sociale. Clasele superioare, putred de bogate, auzisese acolo la o rafinare de plăceri, nemaia pomenite în alte colțuri ale pămîntului; producerile sănătoase în literatură și artă făcuse loc picante-riilor de tot soiul, în sfîrșit orîșice era mai căutat decît apa limpede și răcoritoare de izvor. Apă cu parfum, apă cu zahăr, apă cu migdale, apă cu otravă, tot ce poftesti, — numai apă de izvor nu.

Acolo, în loc să învețe lucruri folositoare, adevărat cum se ară și se seamănă mai cu spor, cum faci pe copii să priceapă mai bine cartea, cum se lecuiește o durere de stomah, cum se țese pînza și se toarce inul, cum se fac talpe trainice la cisme și alte lucruri folositoare de acest soi, s'au pus aproape toți pe politică, să afle adevărat și să descopere cum se fericesc neamurile și cum se pun la cale țerile. Adevărat auzisese multă învățătură din «Figaro», «Petite république française», și, cu capul gol și cu punga idem,

s'au întors rinduri, rinduri în țară, ca să ne puie la cale. Această tinerime veselă și ușoară trăiește în România și se trezește în Franța, trăiește într-o țară săracă, și-a deprins cu toate acestea obiceiurile bogatei clase de mijloc din Franța; are trebuințe de milionar și bani mai puțin decât cinstita breaslă a ciobărilor din alte țări. Acest tineret, ce se caracterizează prin o rară lipsă de pietate față cu nestrămătata vrednicie a lucrurilor strămoșești, vorbind o pășărească coruptă în locul frumoasei limbi a strămoșilor, măsurind oamenii și împrejurările cu capul lor strimț, și desaprobind tot ce nu încapă în cele 75 dramuri de creier, cu care i-a înzestra trănțăcioasa natură, acest tineret, zic, a deprins ariile teatrelor de mahală din Paris și, înarmat cu această vastă știință, vine la noi cu pretenția de a trece de-a doua zi între deputați, miniștri, profesori de Universitate, membrii la Societatea Academică, și cum se mai chiamă acele mit de forme goale, cu care se 'mbracă bulgăria de la marginile Dunării!

Căci cei mai mulți din acești lăudați tineri sînt feciori de Greci și Bulgari, așezați în această țară, și-au urmat întru romanisarea lor următorul recept: iea un băiat de Bulgar, trimete-l la Paris, și rezultatul chimic e un june «Romîn».

Pe la 1840, Eliad bătrînul, pe cînd încă nu se numea «Heliade-Rădulesco», adevă pe cînd nu-l amănse atmosfera Parisului, scria Marelui Ban M. Ghica următoarele: «Sînt tată de familie, n'am unde să-mi cresc copiii decît în aceste așezăminte (ale țării), pentru că, și de așa avea mijloace a-i crește aiurea, gîndul meu nu este să-i cresc străinește și ei apoi să trăiască românește; voi să fac din ei Romîni, și trebuie să știe cele românești, și legi și obiceiuri. Ticăloși au fost părinții și ticăloși fiii, cari orbește s'au crescut

pentru «alt veac» și pentru «altă țară» și au trăit apoi în «alt veac» și în «altă țară».

În mod mai precis abia se poate arăta ce lipsește acelor indivizi, pe cari geograficește, și pentru că ei o spun, îi numim Romîni. Li lipsește simțul «istoric»: ei se țin de nația românească prin împrejurarea că s'au născut pe cutare bucată de pămînt, nu prin limbă, obiceiuri sau manieră de a vedea.

Astfel vin pătură după pătură în țara noastră, cu ideile cele mai ciudate, scoase din cafenelele franțuzești sau din scrierile lui Saint-Simon și ale altor scriitori, ce nu erau în toate mințile, iar formele vieții noastre de astăzi au ieșit din aceste capete sucite, care cred că în lume poate exista adevăr absolut și că ce se potrivește în Franța se potrivește și la noi.

Cînd au sosit la graniță, bătrînii îi așteptau cu masa întinsă și cu luminări aprinse; habar n'aveau de ce-i așteaptă și de ce belea și-au adus pe cap. Bucuria lor că venise atîția băieți tobă de carte, scoși ca din cutie și frumoși nevoie mare!

Dar ce să vezi? În loc să li sărute minele și să li mulțamească, ei se fac de către pădure, și încep cu libertatea, egalitatea, fraternitatea și suveranitatea, încît bătrînii își pierd cu totul călîndarul. Parcă se pornise morile de pe apa Siretiului. Și li povestiau cite în lună și în soare, citi cai verzi pe păreți toți; c'un cuvînt, cite prăpăstii toate. Cum să nu-i amănsească? Cap de creștin era acela? Unde e mai pomenise atîtea asupra lui? Apoi s'au pus pe iscodit porecle bătrînilor. Ba strigoii, ba baccele, ba ciocoli, ba retrograzi, ba cite altele toate, până au ajuns să li zică, că nu sînt nici Romîni, — că numai d-lor, cari știu pe Saint-Simon pe de rost, sînt Romîni, iar bătrînii sînt altă mîncare. Vorba cea: «nu crede cea

ce vezi cu ochii, crede ceia ce-ți zice eu. Și, cu toate acestea, ei nu fusese decît tocmă numai Romîni.

De aceia, la dreptul vorbind, nici nu pricepeau bine acuzarea ce li se făcea. Neam de neamul lor trăit în țară, nepricepînd altă limbă decît cea românească, închinîndu-se în această limbă, vorbind cum se vorbește cu temei și sănătos, feli, auzind țiunile și ționile, imperatoarele, redaptorele, admisibilele și propriamentele, au gîndit în gîndul lor: «De, frate, noi om fi fost proști. Noi socotiam că, dacă știm ceaslovul și psaltirea, cum se ară gospodărește un ogor, cum se cresc vite și cum se strîng banii, apoi știm multe. «Da' ia auzi-l, că nu știm nici măcar românește.» Și, în loc să iea biciul din cuiu să li arate care li-i popa lor, au zis: «De, dragii moșului, așa o fi. N'om fi știind nici românește... Dar de acum mult a fost, puțin au rămas, și în locul nostru voi veți stăpîni lumea, și veți orîndui-o cum vă va plăcea vouă.» Și, luîndu-și ziua bună de la lume ca de la cel codru verde, s'au strecurat pe rînd acolo — unde nu li mai zice nimenea că au fost răi Romîni, — mai fericiți decît noi, cari am fost meniți să ajungem zilele acestea de ticăloșie, în care țara se înstrăinează pe zi ce merge în gîndire și 'n avutul ei, și cînd toți se fălesc de a fi Romîni, fără a mai fi. Uimitoarea putere a fraselor, împrejurarea că mulți dintre liberali erau chiar copii de-al lor, cari așteptau numai ca ei să închidă ochii, pentru ca să bată la tălpi averea moștenită, credința că cei ce venise toabă de carte ar fi mai folositori țerii decît dinșii, patriotismul lor, totdeauna încercat și dovedit prin cinci veacuri, de cînd au statut stilpi acestor țeri, i-au făcut să tacă molcum și să se retragă din viața publică fără zgomot, fără opoziție, fără minie.

I-au tras liberalii pe sfoară, cuu li trăsese c'un veac

și jumătate înainte fanariotul Mavrocordat. Acest Domn șiret nu putea pune biruri grele pe țeran, pentru că erau vecini, și peste cîsla, care-l ajungea pentru plata dării către Poartă, prea puțin mai ieșia. Ce va fi fost vecinătatea aceia, nu știm bine nici astăzi, dar, tocmă pentru că n'o știm, ni se pare că trebuie să fi fost o măsură luată de Domni, după vremi de mare turburare și de invasi, ca să statornicească oamenii, să nu umble din loc în loc cu bejania. De-ar fi fost vre-un rău pe capul oamenilor, ni-o spuneau cronicarii, cari totdeauna revarsă cuvinte de minie asupra orînduielelor ce asupriau norodul. Precum liberalii li ziceau boierilor «strigoii» și alte celea, asemenea li-a zis și Domnul fanariot că sînt vinzători de sclavi, tirani, etc., și li-a luat ochii, încît ei s'au adunat și, cu Mitropolitul în frunte, au ridicat vecinătatea, și s'au legat cu jurămint că neam de neamul lor n'a mai înființa-o. Atît a și așteptat Domnul.

Ne mai fiind oameni boierești, erau al nimăruia, și de a doua zi li-a pus biruri, ce nu le mai avuse niciodată, biruri pe care apoi le-au încincit și înzecit peste cîtiva ani.

Și, ca și la începutul veacului trecut, urmările bunei lor credințe au fost cumplite. Bătrînii aveau gură de lup și inimă de miel; au venit liberalii cu gura de miel, plină de cuvinte amăgitoare, dar cu inima de lup. Ce-au făcut, vom vedea mai pe urmă.

IV. Ilustrații administrative ¹.

Dacă i-au apucat liberalii pe boieri înainte, se înțelege că opinia publică din țară s'a pornit asemenea asupra lor.

Nu înțelegea nimenea atunci la noi — și abia acum

¹ «Timpul» din 18 Decembre 1877.

aū început să înțeleagă pe ici pe colea — că temeiul unui Stat e munca, și nu legile. Nu înțelegea, asemenea, aproape nimeni că bogăția unui popor stă, nici în bani, ci iarăși în muncă.

Banul «represintază» numai munca, nu este ea însăși, și, aducînd bani mulți cu ciubărul într'o țară, în care munca lipsește, vei ajunge să plătești o zi de lucru c'un napoleon, o păreche de cisme cu cinci, și încolo tot povestea veche, adecă tot sărac; dovadă țerile cu mine de aur din America. Căci, dintre cel ce cîștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce cîștigă 2 și cheltuiește 1, acest din urmă e cel bogat, iar cel d'întăiu e sărac. Apoi se mai răspindise încă o părere greșită, care era, ba mai este încă aproape generală, că țara noastră e cumplit de bogată și că poți cheltui din greu, ea tot o să aibă de unde plăti. Nu înțelegea nimeni că bogăția nu este în aur sau în pămînt, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea producției e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată.

Deci, în țară săracă am voit să introducem de-a gata toate formele civilizației apusene.

Trebuiau școli. Prin ce le puteai înființa? După cum am spus, buruiana noastră de leac—prin muncă. Trebuia ca școlile puține, cîte erau, să se ridice la cel mai înalt grad de dezvoltare cu putință, precum se și începuse treaba, în vremea în care d-nii Laurian, M. Kogălniceanu ș. a. nu erau decît simpli profesori de liceu. Pentru atita treabă erau și buni. Generația ce li-ar fi urmat, ar fi făcut altele mai bune și mai multe și, în treizeci de ani, cîți sînt de atunci, aveam astăzi școli destul de multe și bune și o generație sănătoasă, care ar ști să gîndească limpede și cu temei și să înșire două cuvinte potrivite pe hîrtie.

Aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă.

Am luat calea contrară. Pe vechii profesori de liceu i-am prefăcut în profesori de Universitate, deși nu se potriveau de loc, căci nu se ocupase toată viața c'un singur obiect; apoi am făcut o mulțime de școli secundare, pe care le-am umplut cu care cum ni-aū ieșit înaintea, apoi miș de școli primare, la numirea personalului cărora chiar de cap ni-am făcut. Afirmăm că sînt sute de învățători cari nu știu să despartă cuvintele unul de altul, nici să puie punct și virgulă unde trebuiește. Nu mai pomenim de sintaxă sau de ortografie, căci în privirea această e Vavilonie curată, și fiecare crede că poate scrie cum îi place.

Ni-a trebuit o administrație mai bună. Boierii își procopsiau vechili de moșie, făcîndu-i zapci. Rău și fără cale, n'o tăgăduim —, dar ce aū făcut liberalii? Aū numit pe orișicine, numai să fi știut a înoda două slove, adecă tot pe acei vechili, numai că li dădură dreptul de a juca pe autoritatea Statului față cu foștii lor stăpîni. Ce treabă avea însă zapciul vechiu? Să îngrijească ca oamenii să-și semene toți, pămîntul, să depuie partea lor în coșarele de rezervă și, din cînd în cînd, îi mai scotea și la cîte un drum, a cărui facere o poruncise Domnia.

Bun, rău — atita treabă știa să facă.

Dar se mai potriveau ei cu noua stare de lucruri, cu cerințe mai mari? Citu-i lumea și pămîntul nu. Căci, fiind astăzi omul liber de a nu ținea coșare de rezervă și de a nu-și sămăna ogorul propriu, adecă liber de a muri de foame cît i-o plăcea, subprefectul, care azi nu are o idee mai clară de ceia ce trebuie să facă, decît predecesorul lui, nu mai are nicio treabă, ci e curat un agent de corespondență între Prefectură și primărie; iar prefectura este un birou de corespondență între Ministeriu și subprefectură și, în linia

din urmă, Primăria e un birou de corespondență între autorități și particulari, o treabă pe care serviciul poștal o îndeplinește mai bine și mai răpede. Afară de aceasta mai sînt încă ceva, agenți electorali față cu cei cari-și vind votul.

Li s'au luat atribuțiile simple, pe care le aveau zapcii vechi, și li s'au dat altele, pe care nu le pricepeau de loc, căci administrația este o știință, iar subprefectul de azi nu știe mai mult decît a scrie neortografic și a încurca slovele tipărite pe hîrtie, fără a ști ce zice într'insele.

A administra? Dar întrebându-s'a vreunul din geniile universale ale liberalismului ce va să zică a administra? Ce va să zică bună-starea populației, ca pe un lucru încredințat înțelepciunii și vegherii tale? Să gîndești pentru cel ce nu gîndește, să pui în cumpănă dările comunale, să li deschizi oamenilor ochii ca să nu puie dări peste dări, ba butucărit, ba stupărit, ba văcărit, ba cite comediile toate li trec prin cap primarului pentru a stoarce și cea din urmă picătură de sînge din țeran?

Ce era mai firesc, decît ca liberalii să se întrebe ce însemnează a administra. Îndată ce și-ar fi făcut această întrebare, ar fi văzut ce lucru gîngăș e administrația și cît e de necesar ca un subprefect să știe atîta carte cît și un profesor de administrație și de economie politică, și, pe lingă aceasta, îi trebuie și o deprindere cu locul în care trăiește, pentru a ști să aplice ceia ce știe.

Excepție făcînd de țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populației rurale. El are să judece, cînd scade populația, de ce scade; cînd dă îndărăt producția, de ce dă; cînd e un drum de făcut, pe unde să-l facă; cînd e o școală de înființat, unde s'o așeze mai cu folos, și în sfîrșit el e au-

toritatea care cu vorbă bună poate convinge pe țeran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic, mai de treabă și mai cuminte Român, iar nu pe cel mai hărtăgos, mai bun de gură și mai rău de treabă; el vede dacă notarul și învățătorul știu carte și dacă popa își vede de biserică, ș. a. m. d. Pentru sarcina de subprefect se cere atîta știință, atîta desinteresare, atîta patriotism, pe cît le poate avea numai un om cu multă și temeinică cultură. Cum că vor fi între cei de azi și oamenii cum se cade, admitem, dar, în orice cas, o cultură temeinică și o experiență lungă sînt o garanție mai mare decît nicio cultură și nicio experiență.

Dar, fiindcă la aproape toate posturile din țară poate aspira oricare cenușer, de aceia fiecine, care a învățat două buchii, lasă plugul, cotul și calupul în știrea lui Dumnezeu și rîvnește a se face roată la carul Statului. Și-au făcut ei, nu-l vorbă, miile de locuri, în care să încapă, dar nu-l încap pe toți, încît acumina au de gînd să mai scoată la maidan alt moft, descentralizarea și electivitatea funcționarilor publici, ca, cel puțin pe rînd, să încapă în pita lui Vodă; adică vor să creeze un Guvern de zece ori mai scump, c'un personal de zece ori mai numeros și mai netrebnic decît cel de azi, care să se schimbe din trei în trei ani și să se sature toți, căci numai cu libertatea, egalitatea și fraternitatea sadea nu se cirpesc toate coatele rupte.

Dar să nu ni uităm vorba. Oamenii cari nu știu bine scrie și ceti în țara noastră sînt mulți, și vor fi din ce în ce mai mulți. Toți au dreptul de a fi funcționari ai Statului supt diferite forme, și toți aspiră ca măcar subprefecți să li dea Dumnezeu să ajungă.

De acolo au interes ca liberalii să vie la Guvernul central, pentru că atunci se mătură țara de la un capăt pînă la altul, atunci e vremea ca un avocat fără pricină să se facă director de școală secundară,

un altul primar de oraş, un al treilea revisor de şcoale, un al patrulea, prefect. Dar, odată intraţi în pine, ei au interes să ţie mult Guvernul liberal, şi, fiindcă acesta atirună de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre şi punte ca să-şi scoată prietenii deputaţi. Dar prietenii în mare parte sînt, sau ei înşişi arendaşi ai Statului, sau rude cu arendaşii, sau antreprenori de lucrări publice, sau advocaţi de antreprenori, sau au procese cu Statul; deci caută să fie aleşi, ca să tremure miniştrii de dinşii şi să li facă treburile. Băcanul, negustorul, preotul, cari nu ştiu istoriile astea, îşi dau votul, pentru că «libertatea» e în primejdie, şi mai ales pentru că liberalii promet totdeauna că nu se va mai plăti nicio dare; nici timbru n'are să mai fie în vremea lor, nici capitaţie, nici monopol de tutun, nici armată, nici dări pe băuturile spirtoase, ci numai posturi multe, în care să încapă toţi, şi Paştele Domnului, Paştele Libertăţii de la un capăt al ţerii la altul.

Acuma, cumu-i omul, de se gîndeşte mai întâi la sine, el nu vede legătura în care stau toate lucrurile cu munca şi punga lui, nu vede că toţi liberalii nu speculează decît să trăiască de la dînsul, pentru că n'au nimic şi nu ştiu nimic, ci crede ce-i spun gazetele, care ies ca ciupercile asupra alegerilor, în tipografiile jidoveşti, tipărite pe datorie, şi astfel omul, bescmeticit, alege cinstitele obrazy propuse şi se înghiabă Camera liberală.

Acum adunătura de gheşeftari din Dealul Mitropoliei se pune să judece lumea. Mai întâi toţi din Guvernul trecut, fie miniştri, fie funcţionari, au fost cel puţin hoţi, stabilesc domniilor.

De aceia proces tuturora —, iar funcţionarilor, destituire. Dacă unuia nu-i găseşti nici măcar cusurul pe care-l are soarele, şi dacă are mai multă ştiinţă de cum s'ar cere pentru serviciul lui, îi desfiinţezi deo-

cam dată postul pentru că trebuie făcute economii, apoi îl reînfiinţezi, cînd ţara e iar bogată şi-ţi pui ciracul în locul găsit vacant, — ca din întîmplare.

În predmetul alegerilor li se face primarilor cu ochiul de a protegia la muncile agricole pe cei ce ţin cu Guvernul, pe rudele miniştrilor şi prefectilor, iar la ceilalţi rechisiţii şi perchisiţii şi ordin verbal, ca nu cumva ţeranul să li lucreze pe moşie. Pentru acest scop se desfiinţează legea tocmelilor, pentru ca cel ce a dat bani ţeranilor să n'aibă lucrători, iar cel ce n'a dat să-i angajeze cu te miri ce şi mai nimica, cu înscrisuri pline de clause penale, pe care apoi tot subprefectul liberal le judecă în absenţa imprecinatului ţeran şi-l condamnă să-i deie arendaşului până şi cenuşa din vatră.

Familii ultra-liberale s'au deprins şi cu treaba asta. Au tras la sorti să vadă, care dintre ei să fie «conservator», şi apoi acela face treaba celorlalţi cîndu-s conservatorii la putere, iar restul roşu face trebile celui unul, cînd sînt liberalii la putere.

Şi astfel mii de oameni rîvnesc în ţara aceasta să capete avere şi onoruri pe calea Statului, sau cel puţin să trăiască de la dînsul. Prin ideia curat negativă a libertăţii, care nu însemnează nicăieri alta, decît ca să nu fiu oprit de a munci, adică de a produce bunuri reale, liberalii din România au ajuns la ideia pozitivă, că libertatea trebuie să li dea şi demnitate şi încălţăminte şi lux şi tot ce le poartă inima, iar clasele muncitoare?... Pe apa Simbetei mergă! Après nous le déluge. Cît lumea n'avem să trăim, nu-i aşa? Cît vom trăi, să ni curgă laptele 'n păsă... După aceea bun e Dumnezeu, şi va avea grijă de clasele pe care le săracim şi stoarcem.

Acesta e liberalismul la noi în ţară. Cei cari nu sînt nimic, nu reprezintă nimic, nu au nimic, for-

mează o societate pe acții (un abonament la «Românul» sau la «Telegraf»), formează apoi comitete prin județe, un fel de filiale, cu liste exacte a' domeniilor Statului și-a' funcțiilor existente, deschid jurnale, în care arată «națiunii suverane» că libertatea e în pericol, amăgesc mulțimea, care totdeauna se luptă cu greutatea vieții, făcând-o să creadă că ei sînt mintuirea, fac alegerile, și-apoi, cînd ajung sus..., țin'-te bine.

De la un capăt al țării până la altul se corupe orice simțire curată, orice om onest. Ici unul e aruncat pe uliți cu o familie grea, pe care o ținea de pe o zi pe alta cu leafa lui, pentru ca să vadă pus în locu-i pe un om care știe tot atît sau și mai puțin decît dinsul; dincolo un arendaș e dat afară de pe moșia Statului, pentru că, deși are o avere întreagă băgată în sămănături, n'a plătit la termen și un deputat vrea să iea moșia cu prețul jumătate și să se folosească și de sămănăturile omului..., și tot așa în infinitum.

Conservatorii au încercat ani îndelungați de zile a clădi o clădire, a cărei temelie chiar e o mare greșală. Astfel i-am văzut că, înspăimîntați de dilapidările de bani publici, de plastografii liberale ș. a., au botezat crimele delictive, ca să vie înaintea tribunalelor, adică înaintea unor oameni cari aveau conștiința greutății crimelor; au voit să reducă prefecturile, au redus primăriile la sate, pentru a putea controla mai de aproape pe primari, notari și percepțori; erau pe calea de a înființa școli reale și de meserii, în care să între progenitura acestei generații corupte și să învețe ceva, cu care să se poată hrăni... Aș! De-a doua zi cum au venit liberalii, au suflat în ele și au dispărut, ca și cînd n'ar fi fost de cînd lumea.

De cîte ori li arăți toate isprăvile, zic: «Apoi noi n'am fost decît foarte puțin la Guvern». Dar un palat zidit în zece ani se strică în două zile, d-nii miei, și,

dacăți fost în stare să treceți într-o bună dimineată cu buretele peste toată dezvoltarea istorică a țărilor, cu cît mai mult veți izbuti aceasta, neavînd de risipit decît reparaturile, făcute cu greu de conservatori.

V. Din abecedarul economic¹.

De cîte ori un creștin s'apucă la noi să scrie un rînd, ca să lumineze neamul — presa este lumina, după cum zic domnia lor —, de atîtea ori pune mîna'n raft și scoate la iveală o carte nemțească sau una franțuzească și răsfoiește până ce găsește ce-i trebuie. Precum ni s'aduc de-a gata din străinătate și n'avem alt chin decît să băgăm mîinile în mînele paltonului venit de la Viena și piciorul în cizma parisiană, fără a ne preocupa mai departe dir cîte elemente economice se compun lucrurile, tot astfel facem și cu cunoștințele; le luăm frumos din cărți străine, le așternem pe hîrtie în limbă păsărească și facem ca negustorul care nu-și dă nici el seama de unde-i vine marfa, numai să se treacă. Chiar învățații noștri, cînd vor să polemizeze, polemizează cu citate. Cutare minune a străinătății, d. X sau Y a vorbit cutare lucru, decît trebuie să fie neapărat adevărat și să se potrivească, pentru că au ieșit dintr-o minunată morișcă de creier.

Să fie d. X. sănătos, împreună cu toată casa, dar de se potrivește, e altă căciulă!

La gazetarii romîni, mai ales la cei liberali, lucrul e și mai simplu. Își pune mai întăiu degetul în gură și vede cîte «cuvinte» îi vin în minte. La chemarea aceasta se deschide dicționarul nepaginat al capului, compus din prea puține file, pe care stau scrise libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, suveranitate și alte cuvinte tot cu atîta cuprins material, și după aceia le înșiră, mai puind pe la soroace și cîte un Ștefan sau

¹ «Timpul» din 21 Decembre 1877.

Mihai Viteazul, din buzunările cărora scoatem ce ni pofteste inima.

Bietul Ștefan Voevod! El știa să facă fărîme pe Turci, Tataři, Leși și Unguri, știa nițică slavonească, avuse mai multe rînduri de neveste, bea bine la vin vechiu de Cotnar și din cînd în cînd tăia capul vre-unui boier sau nasul vre-unui prinț tătăresc. Apoi descăleca tîrguri de-a lungul riurilor, dăruia panțirilor și dărbănilor locuri bune pentru pășunarea herghelilor de cai moldovenești, a turmelor de oi și de vite albe, făcea mănăstiri și biserici, și apoi iar bătea Turcii, și iar descăleca tîrguri, și iar se 'nsura, până ce și-a închis ochii în cetate la Suceava, și l-au îngropat cu cînste la mănăstirea Putnei. Ce-și bătea el capul cu idei, cum le au d'alde gazetari de-ai noștri, ce știa el de supțietura de minte din vremea de astăzi?

Până la fanarioți n'am avut cod,—un semn, că nici trebuia¹. Ce-î drept și ce-î strîmb știa fiecare din obiceiul pămîntului, și judecată multă nu se 'ncăpea. Țară săracă, stăpînire puțină, biruri mai de loc, cară cu două oiști, să se poată înjuga boii și dintr-o parte și dintr'alta, după cum l-apuca pe om vremea pe cale de munte, case de vălătuci acoperite cu paie, pentru a li se da foc la călcarea dușmanului, ba se da foc ierbii și se inveninau fîntînile, pentru ca să moară dușmanii de flăminziune și de secetă, iar oamenii se trăgeau la munte și lăsau cîmpul limpede în urma lor, până ce venia Vodă de-î amăgia pe dușmani prin glas de buciune în văi și prin codri, și-apoi vai de capul lor!

Îi mersese vestea Voevodului românesc și Moldovenilor, că nu sînt deprinși a sta pe saltea turcește, ci sînt totdeauna gata de război, oameni vîrtoși, cari

¹ Pravilele lui Vasile Lupu și ale lui Matei Basarab nu s'au introdus niciodată, decît în partea lor canonică.

nu știu multă carte, dar au multă minte sănătoasă; averi mari n'au, dar nici săraci nu sînt.

Și tot astfel a fost până în vremea noastră, — până la Regulament, cea d'întăiu legiuire importată și plămuită. Romîni au fost popor de ciobani, și, dacă voinște cineva o dovadă anatomică despre aceasta, care să se potrivească pe deplin cu teoria lui Darwin, n'are decît să se uite la picioarele și la minile lui. El are mini și picioare mici, pe cînd națiile care muncesc mult, au mini mari și picioare mari.

De acolo multele tipuri frumoase, ce se găsesc în părțile unde ai noștri n'au avut amestec cu nimenea; de acolo cuminția Romînului, care ca cioban a avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțimîntul adînc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cîntece, legende —, c'un cuvînt de acolo un popor plin de originalitate și de-o feciorească putere, formată prin o muncă plăcută, fără trudă, de acolo însă și nepăsarea lui pentru forme de civilizație, care nu i se lipesc de suflet și n'au răsărit din inima lui.

Au venit Grecii, și-au domnit o sută de ani. Cînd au ieșit din țară, nici urmă n'a mai rămas prin sate. Parc'ăi fost trecut cu buretele peste colachiile și bizantinismul acestor dămblagii. Poporul nostru a rămas nepăsător la reformele grecești, rusești, franțuzești, și nu-și dă nici azi bucuros copiii la școală, pentru că simte că sofi de școli avem.

Ci înainte acest sentiment de sănătoasă barbarie era predominant.

Radu-Vodă cel Mare adusese în țară pe Sfîntul Nifon patriarhul, ca să ne puie la cale. Se 'ntreba și el, ce o mai fi și civilizația, și voia s'o vadă cu ochii. Dar sfîntul, venind, începu să dea sfătuiri pentru

schimbarea legilor și obiceiurilor, pentru introducerea paragrafelor ș. a., încît Vodă-i zise într'o zi: «Ia slăbește-ne, popo, că ni strică obiceiurile». Sfînt, nesfînt, vedea el pe cine nu văzuse, de nu pleca în țara cui l-a fost avut!

Acesta-i sentimentul oricărui popor sănătos, căruia-i propui să-i altoiești ramuri străine, pe cînd el e dispus a-și produce ramurile sale proprii și frunzele sale proprii încet și în mod firesc. Un asemenea popor însă își impune felul lui de a fi și vecinilor. Ce ar zice liberalii de la noi dacă li-am spune, că, pe cînd ei introduc istorii francezești în instituții, limbă și datine, tot pe atunci în Rusia de amiază se introduc pe zi ce merge datinile românești printre Malorosienii, cari au îndrăgit felul de a fi al Romanului.

Dar aici se ivește totodată întrebarea: cui i-a putut veni în minte de a introduce toate formele costisitoare de cultură ale Apusului într'o țară agricolisată abia pe la anul 1830? Sigur că numai oameni cari nu-și cunoșteau țara de loc.

Oare crezut-au reformatorii că lucrurile acestea nu vor ține de bani? Și, dacă știa că vor ține, n'au știut de unde, cum și cine-i va plăti? Nu știa absolut nimenea, cum Stat, armată, biserică, cultură, c'un cuvînt tot ce e comun al nației, se plătește numai și numai din prisosul gospodăriei private, cum că din acel prisos se hrănesc toate formele civilizației și că, dacă istovești pe acesta, atunci începi a mîncă însuși capitalul de muncă al oamenilor, condițiile existenței lor private, și-i uciți economic, decît trupește și sufletește?

Apoi de ce muncește omul? Ca să aibă el din ce trăi. Dacă ascultă vioara saă petrece serbătorile, cheltuiește prisosul timpului și banilor lui, nu însă ceia ce-i trebuie pentru ca să-și ție sufletul lui și-al copiilor.

Dar puterea fizică a unui om e restrînsă, căci natura n'a făcut calculul că această putere va avea de hrănit din prisosul ei liberalii, advocații, pierde-vară și alte soiuri de paraziți, ci i-a dat fiecăruia atîta putere, ca să se poată ține bine și să mai puie și ceva la o parte, pentru ca mine să poată reîncepe munca cu mijloace mai multe. Va să zică prisosul, pe care muncitorul îl poate pune la dispoziția civilizației și a junilor crescuți la Paris, e foarte mic. Dar ce li pasă d-lor de aceasta! Liberi nu sînt de a sărăci lumea?

D. C. A. Rosetti, în cuvîntul său de la Circ¹, vorbea cu despreț despre calitatea cea mai bună care o aveau boierii. «Țara? — întreba d-lui — patruzeci de boieri mari, patruzeci de boieri mici, iată țara pe cînd eram eu tînar.» Ținem seamă de aceste cuvinte. Țara n'avea pe umerele ei decît optzeci de oameni, încît la 30.000 de suflete venia un boier, și încă și acela cu trebuințe foarte mici; adică optzeci de oameni, cari umblau cu zilele în palmă și țineau neatîrnarea țerii prin is-teție și adesea prin sacrificiul persoanei saă al averii lor, adică compensau pe deplin munca socială ce-i purta.

Astăzi avem zeci de mii de liberali, cari nici umblă cu zilele în palmă, pentru că nici turc, nici leah, nici ungur nu caută să-i taie, nici de vre-un duh așa supțire nu se bucură, nici compensează prin ceva munca socială, pe care o istovesc din rădăcină, mîncînd chiar condițiile de existență a' claselor producătoare, nu prisosul lor.

Moțul din Ardeal e un negustor foarte cuminte: lui nu-i trebuie la negoț niciun fel de samsar, nici chiar banul. El face ciubere și donițe, trece în Țara Un-

¹ Pe la începutul lui Novembre 1877, C. A. Rosetti adunase cetățenii la o întrunire publică la Circ, spre a da pe față uneltirile «reacțiunii». (K.)

gurească, și nu se mai incurcă, ci le schimbă de-a dreptul pe grîu. Atîtea doniți de grîu, pe o doniță de lemn, atîtea ciubere de grîu, pe un ciubăr de lemn.

Dacă am face și noi socoteala Moșului din Ardeal, am zice: atîtea mîi de chile de grîu ne țin o chilă de frase liberale, atîtea chile ne țin mărfurile importate din străinătate, atîtea chile ne țin tinerii ce-și pierd vremea prin străini, atîtea mîi de chile ne țin Constituția, atîtea ne țin legile franțuzești, cu un cuvînt toate liberalismurile.

Prisoasele economiilor individuale constituiesc o sumă certă. Dacă vei hrăni cu ele cîteva mîi de stirpitori liberale, de unde îți mai rămîn condițiile pentru întreținerea unei culturi sănătoase și temeinice? Două sute de nebuni mîncă de sigur mai mult decît un singur înțelept.

Deci abecedarul nostru economic zice:

Natura i-a dat omului putere mărgenită, socotită numai pentru a se ținea pe sine și familia sa.

El produce ceva mai mult decît consumă. În acest «ceva» mai mult, în acest prisos sînt cuprinse: întăiu ceia ce-l trebuie pentru a reproduce, va să zică condițiile muncii de mîne, și încolo un prea mic prisos, care-l poate pune la dispoziția societății, supt formă de dare. Din acest prea mic prisos al gospodăriei producătorului trăiește toată civilizația națională.

Dacă hrănim cu acest prisos străinătatea de idei, de instituții și de forme, lipsite de cuprins, al căror complex liberalii au apucat a-l numi «tot ce este românesc», atunci nu ni mai rămîne nimic pentru ceia ce este într-adevăr românesc, pentru cultura națională în adevăratul înțeles al cuvîntului.

VI. Frasă și adevăr¹.

Nimic n'ar părea mai natural, decît ca oamenii să ție lucrurile așa cum sînt și să nu caute în nouri ceia ce-l d'innaintea nasului lor.

Cu toate acestea tocmai calea contrară urmează.

Înnainte de a da exemple din țară, dăm unul din străinătate.

Socialistul Bebel, în foaia sa «Volksstaat», anul 1873, spune următorul lucru:

«Său există Dumnezeu, și-atunci sîntem trași pe sfoară, său nu există, și-atunci putem face ce-om pofti.» Frasa întoarsă nu va fi nici mai clară și mai cuprinzătoare de cum e. Să zicem: «Său nu există Dumnezeu și-atunci sîntem trași pe sfoară, său există și-atunci putem face ce-om pofti.»

Tot astfel sînt toate frasele radicalismului. Oricum le-ai întoarce, cuprinsul lor nu s'adaogă, pentru că nu-l au; ba adesea contrariul lor cuprinde mai mult adevăr decît ele însele.

«Luminează-te și vei fi.» Poate contrariul e adevărat. «Fii și te vei lumina!» Căci o existență lungă și sigură va avea drept fruct al ei cunoștința, adică lumina. Tot așa-i și cu «voiește și vei putea!». «Să poți, și-atunci vei și voi», căci omul vrea ceia ce poate, iar, cînd vrea ceia ce nu poate, nu-l în toate mințile.

Dar, fie cum o fi, cu vorbe nu-l încălzești pe nimeni, și vorbe rămîn toate abstracțiunile, și, cu cît mai abstracte sînt, cu atît mai curată vorbă de clacă.

Dar cu asemenea cultură din gazete au început reformatorii noștri. Căci nu mai este îndoială că n'au învățat mai nimic de la străini decît să vorbească suptire, să se îmbrace suptire și să pună lumea la cale cu frase. Cultura fraselor o puteau învăța bine din gazetele străine.

¹ «Timpul», din 23 Decembrie 1877.

Oamenii scot acolo gazete în toate zilele, și neavînd ce spune, abstracțiunile li vin foarte bine la îndemînă, căci prin mijlocul lor poți scrie coale întregi fără să spui nimic. Să nu ne înșelăm. Beția de cuvinte din gazetele românești e numai întrecerea beției de cuvinte din cele străine. Mai puțin culti, decît avînd mai puține de împărtășit decît străinii, gazetarii noștri au și mai multă nevoie de gură decît de cap, dar și în străinătate lucrează în mare parte gura, fără ca creierii să știe mult despre aceasta. Ci în străinătate în genere nu prea ieaș oamenii gazetele în series, întru cît s'atinge de partea lor intențională. Se știe că sînt făcute pentru a trezi patimile societății și a crea în public atmosfera ce-i trebuiește Guvernului său adversarilor săi spre a inaugura suirea unora și coborîrea altora; în sfîrșit presa nu-i cu mult mai mult decît o fabrică de frase, care cu fățărnicie omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului.

Căci ce este Statul, și ce scop are el? Nu din carte — aievea.

Iasă cineva pe uliță sau la cîmp, și va vedea îndată ce e. Colo unul vinde, altul cumpără, unul croiește, altul coase, un al treilea bate fierul până-i cald, la cîmp se ară, se samănă, se secără, colo meliță cînepa, țes, tund oi, și numai în zi de serbătoare stau minile și lucrează creierul. Atunci se folosește omul de prisosul liber al unei vieți de muncă, merge la biserică, după aceia la horă —, în sfîrșit săptămîna toată e a stomahului, serbătorea e a creierului și a inimii.

Materia vieții de Stat e munca, scopul muncii bunul traiu, averea, — decît acestea sînt esențiale. De aceia se și vede care e răul cel mai mare: Sărăcia.

Sărăcia e izvorul a aproape tuturor relelor din lume: boala, darul beției, furtișagul, zavistuirea bu-

nurilor altuia, traiul rău în familie, lipsa de credință, răutatea, aproape toate sînt cîștigate sau prin sărăcie proprie sau prin sărăcia strămoșilor.

Sărăcia trebuie luată în înțelesul ei adevărat.

Sărac e cel ce se simte sărac, căruia îi trebuie neapărat mai mult decît are.

Că este așa, ni e dovadă suma de cuvinte care însemnează relele morale prin cuvinte împrumutate sărăciei și boalei. Mișel, altă dată însemna sărac, azi înseamnă lipsă de calitate morale. Tot astfel, «misérable», frances, și «elend», german. Odată Voevozii românești dăruiau prin hrisoave pe «mișei» în înțelesul lor, astăzi mișei în înțelesul nostru stăpînesc toată țara de la un capăt la altul.

Calitățile morale ale unui popor atîrnă—abstrăgînd de climă și de rasă—de la starea sa economică. Blînda caracteristică a poporului românesc dovedește că în trecut el a trăit economicște mîltămit, c'a avut ce-i trebuia.

Deci condiția civilizației Statului este civilizația economică. A introduce formele unei civilizații străine, fără ca să existe corelativul ei economic, e curat muncă zădarnică.

Dar așa au făcut liberalii noștri. În loc de a-și arunca privirile la răul esențial al societății, s'au ținut de relele accidentale și fără însemnătate.

În veacul nostru se înmulțeau trebuințele, decît trebuia înmulțită producția și brațele producătoare. Din contră am urmat. Numărul producătorilor, cari în țara noastră sînt absolut numai țeranii, dă îndărăt, decît e supus la o trudă mult mai mare decît poate purta; și se înmulțesc — cine? Cei cari preocupesc munca lui în țară și în afară și clasele parasite. La țară putrezesc grînele omului nevîndute, în oraș plătești pinea cu prețul cu care se vinde la

Viena sau la Paris. Căci firul de grâu trece prin douăzeci de mîni de la producător până la consumator, și pe această cale se scumpește, pentru că cele douăzeci de mîni corespund cu cînzeci de guri, care, avînd a trăi de pe dinsul, produc o scumpete artificială.

Va să zică, înmulțindu-se trebuințele, trebuiau înmulțite izvoarele producției, și nu samsarlicul, căci, la urma urmelor, tot negoțul nu e decît un soi de samsarlic între consumator și producător, un fel de manipulare, care scumpește articolele. În această manipulare nația agricolă totdeauna pierde, pentru că produsele ei sînt uniforme în privirea valorii, și, dacă constituiesc o trebuință generală, nu e mai puțin adevărat că sînt cel mai general articol de producție, adevărat acela care se face pretutindenea.

Pe cînd nația agricolă plătește atît transportul, cît și vama și cîștigul comerciantului, la cumpărătura unui articol industrial, tot în aceeași vreme vamă, transport și cîștigul comerciantului se scad din prețul cu care nația agricolă își vinde produsele, — va să zică ea păgubește dublu în toate transacțiile ei, la vinzarea produselor ei, la cumpărătura celor străine. Apoi e cumplit de mare diferența între valori. Încărcînd 500 de vagoane cu grâu, capeti în schimb o jumătate de vagon de obiecte de lux. Cu un cuvînt nația agricolă e expusă de-a fi exploatată de vecinul industrial, ba de-a pierde pe zi ce merge clasele sale de manufacturierii, cari, neputînd concura cu fabrica, devin proletare.

Dovada cea mai bună pe continent e chiar poporul nostru. Samsarlicul, care mijlocește schimbul între produsele noastre și cele străine, încape pe zi ce merge pe minile străinătății. Oamenii bătrîni n'ar avea decît să asămăneze fisionomia de azi a Bucureștilor

cu aceia pe care o avea înaintea de cînzeci de ani. Nu-i vorbă, nu erau așa de străluciți Bucureștii pe atunci, dar erau românești; azi...? Ce să mai zicem de lași și, în genere, de orașele moldovenești?

Toate împrejurările acestea nu se schimbă prin frase, ba nici măcar prin școli profesionale. Căci profesiile lipsesc pentru că lipsesc condițiile lor de existență.

Dar aceste împrejurări nu se schimbă nici prin legi civile, care regulează modul în care are a se face transacțiunea x, între indivizii A. și B., nu se schimbă prin axioma că toți oamenii sînt liberi prin drept înăscut și imprescriptibil, nici prin regula că ei toți sînt născuți egali, nici prin participarea tuturor la afacerile guvernării.

Evul mediu avea o formă pentru păstrarea fiecărei ramuri de producție, și aceasta era autonomia breslelor și îngrădirea lor față cu orice agresiune de din afară. La noi evul mediu a ținut până mai ieri-alături, și mulți bătrîni vor fi ținînd minte epoca în care un străin nu putea fi breslaș. Nu mai pomenim că pricinile dintre breslași se hotărau la staroste, și se întăreau numai de Vodă; nu mai pomenim apoi că instituția a fost atît de puternică, încît Împărăția, totdeauna foarte diplomată, a Austriei și-a introdus consulatele în țară sub numele și forma de «stărostii de breaslă».

Deci «*Salus reipublicae summa lex esto*». Puțin ni pasă pe basa căror principii metafisico-constituționale s'ar fi putut realiza bunul trai al claselor României; destul că avem dovadă că pe calea liberalismului mergem tocmai de împotrivă.

Căci Statul are nevoie de clase puternice, și liberalismul le-a adus la sapă de lemn. Înaintea de 30-40 de ani aveam o clasă puternică de țărani, nu bogată, dar cuprinsă, și începuturile unei clase de mijloc.

Azi țeranul scade pe zi ce merge, proprietarul, ale cărui interese sînt identice cu ale țeranului, asemenea; bresle nu mai avem, negoțul încape pe mîni străine, încît, mine să vrem să vindem ce avem, găsim cumpărători străini chiar în țară, și-am putea să ni luăm lucrurile în spinare și să emigrăm la America. Chiar ar fi bine să ni luăm de pe acuma o bucată de loc în Mexico, în care să pornim cu toate ale noastre, cînd nu vom mai avea nimic în România.

Să nu ni facem iluzii. Prin atîrnarea noastră economică am ajuns ca toate Guvernele, spună ele ce-or pofți, să atîrne mai mult ori mai puțin de înriurii străine. Nu doar c'ar sta în relație cu consuli — această aculare ar fi prea gravă, pentru ca s'o facem cuiva. Ne innegrim unii pe alții, — vorbesc de naturile mai nobile, fie ele în orice parte, nu de stîrpituri —, ne innegrim, zic, unii pe alții, pentru că simțim că starea poporului românesc e nesuferită și că ne-am încurcat rău. Dar în această încurcătură vina istorică și blestemul urmașilor să căză asupra celor ce-au făptuit tot răul, asupra liberalilor de orice nuanță, cari au format cadre goale, în care a intrat tot gunoiul societății, au creat Guvern represintativ, pentru ca să-l umple oameni ce abia știu a îndruga două cuvinte, au făcut ca clasa de mijloc, în loc de a căuta să muncească și să înflorească, să se azvîrle toată asupra puterii Statului, ca să domnească.

Răul esențial a fost că se 'nmulțiau trebnințele fără a se înmulți producția sa — fără a se urca în mod considerabil valoarea ei; inegalitatea claselor și nelibertatea, apoi neparticiparea la Guvernul țerii erau rele cu totul neesențiale.

Dați-mi Statul cel mai absolutist, în care oamenii să fie sănătoși și avuți — îl prefer Statului celui mai liber, în care oamenii vor fi miseri și bolnavi. Mai

mult încă — în Statul absolutist, compus din oameni bogăți și sănătoși, aceștia vor fi mai liberi, mai egali, decît în Statul cu legile cele mai liberale, dar cu oameni miseri. Căci omul are pe atîta libertate și egalitate, pe cîtă avere are. Iar cel sărac e totdeauna sclav și totdeauna neegal cu cel ce stă de-asupra lui.

CUPRINSUL:

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
I. Actualitatea	5
II. Paralele economice.	12
III. Bătrînii și tinerii	20
IV. Ilustrații administrative	27
V. Din abecedarul economic	35
VI. Frasă și adevăr.	41

